

Kóhalmi Béla publicisztikája a Századunk (1926–1939) és az új Huszadik Század (1947–1949) lapjain

Kóhalmi Béla (1884–1969) beletartozott mind a *Huszadik Század* (1900–1919), mind a *Századunk* körébe. A *Könyvtári Szemle* (1913–1919) c. modern könyvtártudományi lapjába írt a *Huszadik Század* köré csoportosuló Társadalomtudományi Társaság (1901–1919) számos tagja, közelebről Szabó Ervin és több munkatársa. Kóhalmi Béla is Szabó Ervin könyvtárosa volt. Gazdag életművének teljes feldolgozása még a jövő feladata, de máris nagyon értékes tanulmányok születtek tevékenységi körének egy-egy területéről. A megemlékezések közül kiemelkedik Remete László írása.¹ *Kóhalmi Béla és a Huszadik Század* címen Heverdle László² Kóhalminak a *Huszadik Század* lapjain megjelent cikkei közül azokat elemzi, amelyek a kiadáspolitikával, a könyvtárszervezéssel, konkrét kiadványok bírálatával és könyvészzettel foglalkoznak.

Újabb és újabb bibliográfiák és forráskiadványok válnak fontossá a majdani Kóhalmi-monográfia írója számára, például *A magyar szociológiai irodalom bibliográfiájának* megjelenő kötetei,³ továbbá Károlyi Mihály levelezésének első kötete, melyben érdekes számunkra az a levél,⁴ amelyet Károlyi Mihály Dienes László és Kóhalmi Béla könyvtárügyi népbiztosoknak írt a Károlyipalotában levő könyvtár sorsáról.⁵

Kóhalmi Béla a Tanácsköztársaság bukása után emigrációba kényszerült. Bécsi emigrációja idején Kunfi Zsigmonddal és másokkal együtt sokat tett azért, hogy az ellenforradalom rémtetteit az egész világ elé tárja. Kóhalminak a bécsi *Világosság*, majd a *Bécsi Magyar Újság* lapjain megjelent publicisztikájáról Markovits Györgyi számol be.⁶ Kóhalmi 1918-as, majd 1937-es *Könyvek könyve* c. munkáinak értékelését Batári Gyula *Magyar írók olvassmányaikról*⁷ c. cikkében találhatjuk meg. Havasi Zoltán 1955-től 1975-ig vizsgálja a *Magyar Könyvszemle* c. folyóiratnak a könyvtári kutatások ösztönzésében betöltött

¹ REMETE László: *Kóhalmi Béla (1884–1969)*. = A Könyvtáros, 25. évf. 1975. 13–17.

² HEVERDLE László: *Kóhalmi Béla és a Huszadik Század*. = MKsz 93. évf. 1977. 66–71.

³ *A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája. 1–2. köt.* (Szerk. LITVÁN György, REMETE László). Kiad. az MTA Szociológiai Kutatócsoport. – FSZEK. (Bp. 1970, 1975). XXI, 647 p. – Ua. 3. köt. (Szerk. REMETE László. Közrem. BÓNA Márta. Kiad. a) FSZEK. Bp. 1981. X, 318 p. – Ua. 5. köt. (Szerk. REMETE László, BÓNA Márta. Kiad. a) FSZEK. Bp. 1977. IV, 257 p.

⁴ *Károlyi Mihály levelezése. 1. köt. 1905–1920.* Szerk. LITVÁN György. Bp. 1978, Akadémiai K. 452–453.

⁵ VARGA József: *Károlyi Mihály levelezése. I.* = MKsz 95. évf. 1979. 211–212.

⁶ MARKOVITS Györgyi: *A bécsi Világosságról*. = MKsz 95. évf. 1979. 301–307.; MARKOVITS Györgyi: *A Bécsi Magyar Újság 1919. október–1923. december*. = MKsz 93. évf. 1977. 257–269.

⁷ MKsz 93. évf. 1977. 335–344.

szerepét.⁸ Méltatja Kóhalmi Béla érdemeit a *Magyar Könyvszemle* újraindításában, a magyar nemzeti bibliográfia fehér foltjainak feltérképezésében és a retrospektív magyar nemzeti bibliográfiai munkálatok elindításában.⁹

Kóhalmi Béla mint bibliográfus már az 1910-es évektől jelentős tevékenységet fejtett ki. A Könyvkereskedők Egyesülete *Corvina* c. kiadványában közreadott magyar könyvészeti anyag hiányosságait tette szóvá a *Könyvtári Szemle* c. folyóiratának 1913. évi évfolyamában.¹⁰ A *Corvina*-bibliográfia nem regisztrálta a hivatalos kiadványokat, a tudományos egyesületek és intézetek új kiadványait, a szerzők saját kiadásában megjelent műveket. Egy évvel később önálló kiadványként¹¹ is megjelentette a magyar könyvészeti anyag hiányosságairól szóló írásait, s még egy fejezetet írt hozzá, amelyben többek közt a folyóirat- és hírlapirodalom feltárásának szükségességét hangsúlyozza. Kóhalmi *Nemzeti bibliográfiánk nem teljes* címmel akarta ezt megjelentetni, de ez a cím nem tetszett a kiadónak. A kiadó kikérte ebben Kóhalmi könyvtáros kollégájának, Braun Róbertnek a véleményét is. Braun javasolta, legyen a cím mozgósító erejű: *Nincs nemzeti bibliográfiánk*. Végül a kiadvány csakugyan ezen a címen jelent meg. Élénk sajtóvisszhangja lett¹² s komoly gyakorlati eredménye, ugyanis a Magyar Könyvkereskedők Egyesülete Kóhalmi Bélát és Pikler Blankát¹³ megbízta a kurrens nemzeti bibliográfia összeállításával és publikálásával.¹⁴

1945 után a kurrens nemzeti bibliográfiai munkálatokat az Országos Széchényi Könyvtár már folyamatosan végezte; ezután Kóhalmi Béla a szakbibliográfiai és a retrospektív nemzeti bibliográfiai munkálatokat sürgette. Kóhalmi 1945 utáni munkásságát a bibliográfia elmélete és gyakorlata oldaláról Ferenczi Zsuzsa vizsgálta.¹⁵

* * *

Kóhalmi Béla sokoldalú tevékenységének számos, teljesen feltáratlan területe van, ide tartozik a polgári radikálisok *Századunk* és az új *Huszadik Század* c. folyóirataiban kifejtett publicisztikai tevékenysége is.

Kóhalmi Béla 1934-ben tért haza az emigrációból, ettől kezdve publikált rendszeresen a *Századunkban*. 1934-ig csak egyetlen publikációja jelent meg ebben a folyóiratban. K. B. szignóval a közüzemek kérdéséről¹⁶ írt abból az alkalomból, hogy a budapesti kereskedelmi és iparkamara terjedelmes emlék-

⁸ HAVASI Zoltán: *A könyvtári kutatások és a Magyar Könyvszemle a felszabadulás után*. = MKsz 91. évf. 1975. 1–8.

⁹ Uo. 5. p.

¹⁰ KÓHALMI Béla: *A magyar nemzeti bibliográfia kérdése*. = Könyvtári Szemle, 1. évf. 1913. 93–94, 101–103.

¹¹ KÓHALMI Béla: *Nincsen nemzeti bibliográfiánk*. Bp. 1914, Lantos, 29 p.

¹² KÓHALMI Béla: *Retrospektív nemzeti bibliográfiánk 1473–1920*. = MKsz 78. évf. 1962. 1.

¹³ Pikler Blankáról önálló tanulmányt írt REMETE László: *A budapesti könyvtárügy úttörői*. (Hat arcképvázlat.) Bp. 1964, FSZEK. 35–40.; lásd még Vékony Margit: *Az első magyar könyvtárosnő: Pikler Blanka*. = Az OSZK Évkönyve, 1968–1969. 399–416.

¹⁴ Lásd az 1. sz. jegyzetben i. m. 15.

¹⁵ FERENCZI Zsuzsa: *Kóhalmi Béla és a magyar bibliográfia*. = A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 2. évf. 1980. 249–261.

¹⁶ KÓHALMI B[ÉLA]: *A közüzemek kérdése*. = Századunk (a továbbiakban Sz), 286–290.

iratot bocsátott ki *A közüzemi kérdés Magyarországon*¹⁷ címmel. E könyv kapcsán mutat rá Kóhalmi a közüzemek szerepére: egyrészt létesítésük elősegíti az állami beavatkozást a gazdaságba, másrészt ha nemcsak a magánvállalkozás hiányos területein létesülnek, akkor átmenetet képeznek a kapitalisztikus gazdálkodásból a szocialisztikus termelési rendszer felé. Európában a közüzemek létrejöttét elősegítette az I. világháború és a technika fejlődése (rádió, repülés), az első világháború után azonban visszaszorultak, mert gazdaságilag eredménytelenek voltak, és súlyos pénzügyi helyzetbe kerültek. Kóhalmi kiemeli az emlékirat álláspontját: csak a magántulajdon alapján létrehozott vállalatok versenyzésén felépülő gazdasági szervezet tudja biztosítani a nemzeti tőke gazdaságos működését, a közüzem működése csak olyan területen indokolt, ahol a magántőke nem vállalkozik. A monopolisztikus közüzem helyzetével való visszaélésnek nincsenek korlátai. A magánmonopóliumot még mindig több veszély fenyegeti, s ez serkentőleg hat az eredményes működésre. Az 1929–1932-es gazdasági válság idején J. M. Keynes közgazdasági elmélete és a szovjet tervgazdálkodás tanulmányozása alapján néhányan a *Századunk*-körben is az állami beavatkozás hívei lettek (Gönczi Jenő, Braun Róbert). Kóhalmi, mint a *Századunk*-körének legtöbb tagja, a gazdasági automatizmus mellett szóló érveket fogadja el.

Kóhalmi Béla 1934-es hazajövetele után októberben publikált először a *Századunk*-ban, témája a februári osztrák eseményekhez fűződik. 1934. február 12–15-ig az osztrák kormány a Heimwehr segítségével szétverte a szervezett munkásmozgalmat. A bécsi munkásság négy napig fegyveresen ellenállt, leverésüket követően a szociáldemokrata képviselőket megfosztották mandátumaiktól, a pártot betiltották, vezetőik közül többet kivégeztek.¹⁸ A további események egy részéről informál Kóhalmi Béla *A Winter akció és az osztrák munkásság* c. cikkében.¹⁹ Ernst Karl Winter, Bécs harmadik alpolgármestere röpiratokat ad ki, közli a munkások hozzá írt leveleit. Ő az alkotmányos megengedezést szükségesnek hangúlyozza. Kóhalmi leírása szerint a szociáldemokrata tömegek február óta négy táborra szakadtak: nemzeti szocialista, forradalmi marxista, kommunista és mérsékelt szociáldemokratákra, s csak ez utóbbi negyedik szárny hajlandó, a kényszerrel számolva, az együttműködésre, ha visszakapja szervezeteit és velük a munkásság önrendelkező jogát. Kóhalmi értékeli Winter kiállását a munkásság mellett, de akcióinak eredményességét illetően jóslásokba nem bocsátkozik.

Az 1930-as évek második felében az elnyomottakkal való együttérzés mellett egyre inkább a humanista és a pacifista gondolatok válnak uralkodóvá a *Századunk* lapjain, Kóhalmi publicisztikája ebben az értelemben tipikusan a *Századunk*-vonal követése.

1937-ben Jacques Maritain, katolikus filozófus Magyarországra látogatott; ebből az alkalomból írta Kóhalmi Béla *Integrális humanizmus*²⁰ c. cikkét. Idézek cikkből: „A marxista humanizmussal szembeállított integrális humanizmus – tanítja Maritain – nem a faj, az osztály vagy a nemzet dinamizmusának és imperializmusának áldozza fel az embert, hanem egy testvéri közösség

¹⁷ Bp. 1930, Athenaeum.

¹⁸ *Világtörténet évszámokban. 1789–1945.* Összeáll. ORMOS Mária. Bp. 1982, Gondolat.

¹⁹ KÓHALMI Béla: *A Winter akció és az osztrák munkásság.* = Sz, 9. évf. 1934. 295–297.

²⁰ Sz, 12. évf. 1937. 80–81.

jobb életformájáért, a személyiségek közösségéért.”²¹ Kóhalmi teljes mértékben azonosul Maritain „integrális humanizmus” gondolatával.

Szintén ezt az ideológiát tükrözi még árnyaltabban Kóhalmi Béla *Salvador de Madariaga*²² c. tanulmánya. Kóhalminak ez az írása bevezető tanulmányként jelent meg 1938-ban Salvador de Madariaga *Elysiumi mezők* c. könyvéhez, amelyet a *Századunk* adott ki. A *Századunk* 1938-as és 1939-es évfolyamainak borítólapjain többször is találkozunk e könyv reklámjával, sőt 1945 után az új *Huszedik Század* lapjain is.²³ A *Századunk* szerkesztői röviden így jellemzik a könyvet: „A modern Symposium: kultúránk vezérlő szellemeinek képzelt vitája a diktatúrákról és az egészséges társadalomról.”²⁴

Salvador de Madariaga jellemzése Kóhalmi Béla által: Madariaga antisziszta, antibolsevista és marxizmus ellenes, humanistának vallja magát, sem nem jobb-, sem nem baloldali, hisz a liberális demokrácia megújulásában, a szellem megváltó hatalmában. Madariaga a spanyol polgárháború elől emigrált, nem állt egyik oldalra sem.

Salvador de Madariaga művének lefordítása, kiadása és méltatása annak bizonyítéka, hogy a *Századunk* kis csoportja 1938-ban már tájékozódási pontjait is elveszíti. Lukács György a sztálinizmusról írt 1962-es magánlevelében²⁵ a kapitalizmuson és a szocializmuson belüli szélsőséges irányzatok de facto fennálló szövetségére a jobboldalról Madariagát említi példaként. Végső soron mindkét szélsőség „a sztálini módszerek változatlan fenntartására törekszik: a polgári ideológusok azért, mert egy Sztálinra redukált marxizmus sokkal kisebb vonzerővel rendelkezik, mint az igazi; az állítólagos szocialista ideológusok azért, mert a sztálini módszerekkel jóval kényelmesebb kormányozni, mint Marx és Lenin módszereivel. Ezért tartozik ma együvé — közvetlenül tekintve és paradox módon — Enver Hodzsa és Salvador de Madariaga. Alapjában véve mindketten a sztálini rendszer integritásáért küzdenek.”²⁶

Folyamatosan ismertetnek a *Századunk* szerzői könyveket a spanyol polgárháborúról (1936. július 18. — 1939. április 1.), köztük Kóhalmi Béla, aki ismertetéseiben²⁷ kifejezésre juttatja, hogy Franco győzelmétől semmit sem várhatnak a demokráciák, a Francoékkal szembe nem szegülő baszk papok és polgárok is áldozatul estek, s számos baszk várost elpusztítottak (Guernica, Marquina, Elorrio stb.).

²¹ Uo.

²² Sz, 13. évf. 1938. 197–199.

²³ Salvador de MADARIAGA: *Elysiumi mezők* c. könyvének reklámja. = Sz, 13. évf. 1938. 5. sz. 184. után hátsó borítólap belső oldala. Uo. 6. sz. 232. után hátsó borítólap belső oldala.; *Huszedik Század* (a továbbiakban HSz), 35. évf. 1947. 2. sz. 176. után hátsó borítólap belső oldala.

²⁴ Salvador de MADARIAGA: *Elysiumi mezők* c. könyvének reklámja. = Sz, 14. évf. 1939. 1. sz. 48. után hátsó borítólap belső oldala.

²⁵ Lukács György válasza a *Novvi Argumenti* körkérdésére. Közli Vörös T. Károly. = Kritika, 1983. 1. sz. 23–28.

²⁶ Uo. 27.

²⁷ A baszk tragédia könyvei. 1. *The Basque Country and European peace. An Analysis of German domination in Euzkadi.* (Egy térképpel). London, 1938, Autonomous Government of Euzkadi. 1938 June. — 2. *Report on the Administration of Justice in the Basque Country during the Civil War.* Paris, 1938, February. Autonomous Government of Euzkadi. — 3. *Guernica.* 64 mélynyomású képes oldal szöveggel Guernica pusztulásáról. Angol és baszk nyelven. Hely és év nélkül. Ísm. K[ÓHALMI] B[ÉLA]. = Sz, 13. évf. 1938. 294–295. p.

A nemzeti szocialista ideológiáról írt könyv ismertetésekor²⁸ Kóhalmi Béla azt mondja, nem lehet mást tenni, mint bemutatni, hogy a horogkeresztes ideológia milyen forrásokból származik. Horner Miklós könyvében főleg a nemzeti szocializmus teoretikusainak írásain keresztül veszi bonckés alá a hitleri rezsimet. Kóhalmi észrevétele szerint a vizsgálatot ki kellene terjeszteni a birodalmi szociális és gazdasági tényeire is. Kóhalmi értékeli, hogy Horner bemutatja, hogyan lett a német kapitalizmusból monopolkapitalizmus s ennek ideológiai fegyvere, a nemzeti szocializmus. A vállalatokat a verseny készíti új befektetésekre, szeretnék kikapcsolni a versenyt, így aztán megszületnek a szabad verseny és a liberalizmus „átkos” hatásairól szóló ideológiák. Kóhalmi megállapítja, hogy a nemzeti szocialista teoretikusoktól vett idézetek Horner könyvében valójában önleplező írások. Kiderül az is, hogy a nemzeti szocialista politika fontos szerepet szán a német kisebbségeknek. Egyes német teoretikusok megfogalmazása szerint a hitleri Németország beavatkozási jogot igényel más országok német kisebbségeinek sorsába. Továbbá a nemzeti szocialista agitáció monopolisztikus helyzetet ígért minden osztálynak. A munkások jártak legrosszabbul, de például ők is örülhetnek, ha nem zsidók, mert a korabeli (1936) helyzetben az is monopolisztikus örömmel tölthet el valakit, ha nem zsidó. A német szociáldemokráciával elégedetlen osztályok megnyerésében nagy szerepet játszott a nemzeti szocialista propaganda.

A fasiszta ideológia kritikájának körébe tartozik még Kóhalmi Béla két könyvismertetése;²⁹ az egyik arról szól, mennyiben fajformáló tényező az ösztön, a másik elsősorban arról, hogyan oldódhatna meg a magyarországi zsidók asszimilációja. A könyv szerzője szerint vallási megújulás és polgár-nemzetté válás útján. Ezen könyvismertetésekben Kóhalmi hangneme egyre „objektívebb”, már 1936-ban is erősen a sorok közé kellett rejtenie a kritikát, 1938-ban ez még inkább érvényes.

Az Anschluss (1938. március 12–13.) után *A magyar idegenforgalom alakulása 1927–1937*³⁰ c. kiadvány ismertetésekor megjegyzi: „Az utolsó év egyben egy periódust zár le, mert a magyar idegenforgalom Ausztria bekebelezésével amúgy is új, válságos fázisába jutott, szervezete új utakra kényszerül.”³¹ A statisztikai adatokat elemezve bemutatja, hogy a beutazások folyamatosan növekedtek, a kiutazások viszont csökkenő tendenciát mutatnak, ennek okát a gazdasági válságban (1929–1932) látja és abban, hogy korlátai vannak a külföldre utazásnak.

A magyar történelem témakörén belül Buchinger Manónak az 1918-as októberi forradalomról írt tanúvallomását³² értékeli és bírálja. Értékeli, hogy

²⁸ HORNER Miklós: *A német nemzeti szocializmus útja*. Bp. 1936, Studio. 47 p. Ism. KÓHALMI Béla. = Sz, 10. évf. 1935. 428.

²⁹ VESZPRÉMI Ferenc: *Ösztön és faj*. Szerző kiadása. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda ny. 1938. 228. Ism.: K[ÓHALMI] B[éla]. = Sz, 13. évf. 1938. 296.; ROYKÓ Viktor: *Kereszténység, magyarság, zsidóság*. Adalék a csonkamagyarországi zsidókérdés megoldásához. Kiskunfélegyháza, 1938, Szerző kiad. 18. Ism.: K[ÓHALMI] B[éla]. = Sz, 13. évf. 1938. 296. Mindkét ismertetést k. b. szignóval jegyezte.

³⁰ *A magyar idegenforgalom alakulása 1927–1937*. Közread. az Orsz. Magyar Idegenforgalmi Hivatal közreműködésével a Magyar Gazdaságkutató Intézet. Bp. 1938. 54. Ism. KÓHALMI Béla. = Sz, 13. évf. 1938. 231–232.

³¹ Uo. 231.

³² BUCHINGER Manó: *Az októberi forradalom tragédiája*. Bp. 1936, Népszava. 174 p. Ism.: KÓHALMI Béla. = Sz, 11. évf. 1936. 349–350.

Buchinger megírta emlékeit, ennek kapcsán buzdítja Kóhalmi a kortársakat, írják meg valamennyien emlékeiket októberről. Kifogásolja, hogy Buchingert nem fűtötte izgalom az emlékek megírásánál, azaz nem hatnak Buchingerre lelkesítőleg október emlékei, így írása nem tanúvallomás, csak egyes részleteiben az.

Két, magyar történelemre vonatkozó írásában³³ közvetve Szekfű Gyula szellemtörténeti irányzatát bírálja; az egyikben méltatja Zoványi Jenő Szekfű Gyula történetírását bíráló tanulmányait, a másikban Grünwald Béla *A régi Magyarország, 1711–1825* c. könyve megjelenésének 50. évfordulójára emlékezik, kiemelve, hogy Mocsáry Lajos értékelte és bírálta Grünwaldnak e könyvét, Szekfű pedig mellőzte.

Szekfű szellemtörténeti irányzatát a *Századunk* folyamatosan bírálta, de a folyóirat munkatársait ez nem akadályozta meg abban, hogy a Szekfű által szerkesztett *Magyar Szemle* c. folyóirat egy-egy értékes aktuális számát ismertessék. Kóhalmi az 1936. évi augusztusi szám tartalmát ismerteti.³⁴ Előljáróban Reményi Józsefnek az amerikai elnökválasztás kilátásairól szóló cikkével foglalkozik, közli azt a megállapítást, hogy Rooseveltet, aki a szociális lelkiismeret valóságát honosította meg Amerikában, valószínűleg újra megválasztják elnöknek. Mint ismeretes, valóban újraválasztották 1936-ban, majd 1940-ben és 1944-ben is.

A folyóiratszám cikkei közül Kóhalmi a Tiszántúl agrárproblémáinak gazdasági, politikai és szociális szempontú elemzését nyújtó cikksorozattal³⁵ foglalkozik részletesen. A cikksorozat általa ismertetett tartalma: a mezőgazdaságban elsősorban értékesítési és többtermelési válság van, amely birtoknagyságra való tekintet nélkül sújt minden földtulajdonost, és improduktívabbá teszi a mezőgazdasági termelést. A nemzeti szocialista gondolat gyorsan terjed a Tiszántúlon, a mozgalom egyik legnagyobb előnye és hibája a pártprogram határozatlansága. Előnye, hogy „minden belefér”; hibája, hogy a német nemzeti szocializmus külpolitikai koncepciója keresztezi a magyarság dunavölgyi érdekeit. Különösen megkapónak tartja Kóhalmi a parasztság legszegényebbjei közt terjedő kaszáskeresztes mozgalomnak és a vallási szekták terjedésének leírását. Idézi Kovács Imrétől a következőt: „Az utóbbi években olyan nagyarányú strukturális eltolódások következtek be agrártársadalmunkban, hogy azok gyorsított ütemben fogják a tragédiát befejezni.”³⁶

A Kóhalmi által ismertetett cikksorozatról el kell mondanunk, hogy a magyar agrárhelyzet nagyon konkrét leírását adja, kimutatja a termelés csökkenését, az extenzív gazdálkodás előrenyomulását a belterjes gazdálkodás rovására. A 4,5 milliónyi agrárlakosságból 3,5 millió agrárproletár, ezek sorsa

³³ ZOVÁNYI Jenő: *Szekfű Gyula és társai történetírása*. Bp. 1938. 73 p. Ism.: KÓHALMI Béla. = Sz, 13. évf. 1938. 231–232.; KÓHALMI Béla: *Az ötvenéves „Régi Magyarország”*. = Sz, 13. évf. 1938. 259–260.

³⁴ *Magyar Szemle*. Augusztus. Ism. K[ÓHALMI] B[éla]. = Sz, 11. évf. 1936. 343–344. A cikket k. b. szignóval jegyezte.

³⁵ PONGRÁCZ Kálmán: *Tiszántúl agrárproblémái*. = Magyar Szemle, 27. köt. 1936. 307–315.; DRASKÓCZY Antal: *A Tiszántúl politikai arca*. = Magyar Szemle, 27. köt. 1936. 315–323.; KOVÁCS Imre: *A kaszáskereszt-mozgalom*. = Magyar Szemle, 27. köt. 1936. 324–328. — Kovács Imre író, publicista, szociológus. Az 1930-as években bekapcsolódott a falukutató munkába, majd a Márciusi Front mozgalomba. 1937-ben *Néma forradalom* c. könyve miatt perbe fogták.

³⁶ Lásd a 34. sz. jegyzetben i. m. 344.

teljesen kilátástalan. A cikkek írói földreform végrehajtását nem javasolják a közeli jövőben semmiképp, egyéb — a mezőgazdasági termelést serkentő és ezáltal az agrárlakosság helyzetét javító — reformok bevezetését sürgetik, így: vám-, adó- és hitelpolitikai reformokat. Mintegy érzékeltetik, hogy az ország vezetésének cselekednie kell, nem szabad továbbra is elhanyagolni a mezőgazdasági termelés területét.

A konzervatív beállítottságú *Magyar Szemle*ben publikált nézetekkel szemben a *Századunk* körének gondolkodása radikális a magyar mezőgazdaság helyzetének megítélésében. Már a *Huszdik Század* lapjain érveltek a feudális nagybirtokrendszer tarthatatlansága mellett, a két világháború közt látták az elmaradt földreform súlyos következményeit, s továbbra is a földreform és a kisbirtokos rendszer megvalósítását sürgették.

Még egy cikket ismertet Kőhalmi a *Magyar Szemle* 1936-i augusztusi számából, Török Árpádnak *A hazai némettség válsága* című írását. A hazai némettség egyetlen szervezete a Német Népművelési Egyesület, ennek „volksdeutsch” nevű ellenzéke elégedetlen a vezetőséggel, amelynek élén Gratz Gusztáv áll. Kőhalmi úgy gondolja, hogy a német iskolák felállításáról szóló 1935-ös rendelet „a kisebbségi kérdésnek kivette a méregfogát”.³⁷

Kőhalmi Béla üdvözli a Lázár Vilmos és Horner Miklós szerkesztésében megjelenő *Világkép. Világpolitikai, geopolitikai és gazdasági szemle* c. új folyóiratot,³⁸ megállapítja, hogy a folyóirat címében is jelzett tárgykörök összefogása újszerű. Röviden méltatja az új folyóirat első számában megjelent cikkeket. Ezen új folyóirat ismertetésénél nyilván az is közrejátszott, hogy Lázár Vilmos, a szerkesztő munkatársa volt a *Századunk*nak is.

Kőhalmi érdeklődése a *Századunk* lapjain több irányba mutat, fő érdeklődési területe, a könyvészet sem sikkad el teljesen. 1938-ban a *More Books* c. könyvészeti folyóiratot ismerteti.³⁹ E folyóirat főleg könyvritkaságokról számol be, ezeknek toboroz közönséget abból a célból, hogy vásárolják is a könyvritkaságokat. Tájékoztatja az olvasókat a hónap tíz legfontosabb történelmi, szociológiai, politikai és közgazdasági kiadványáról is. A folyóirat a könyvkultúra terjesztését köti össze az üzlettel.

Braun Róbert szociográfus és könyvtáros a *Huszdik Század*nak és a *Századunk*nak is egyik központi egyénisége volt. 1937-ben, halálakor a *Századunk*beli megemlékezések közt Kőhalmi Béláé Braun Róbertről, a bibliográfusról és lexikográfusról szól.⁴⁰ Megírja Kőhalmi, Szabó Ervin vezetése alatt hogyan dolgoztak együtt a public library hazai meghonosításáért. Kőhalmi szerint Magyarország első kiváló referenzkönyvtárosa Braun Róbert volt. „Amit Braun a Városi Nyilvános Könyvtár reference-szolgálatában végzett, az úgy, ahogyan ő végezte, ahogyan azonosította magát a kutató gondjaival, példa nélkül volt eddigi közművelődési szolgáltatásainkban, s felejthetetlen marad azok számára, akik élvezői lehettek.”⁴¹ A Tanácsköztársaság bukása után

³⁷ Uo.

³⁸ *Világkép*. Ism.: K[ŐHALMI] B[éla]. = Sz, 11. évf. 1936. 344. A cikket k. b. szignóval jegyezte.

³⁹ *More Books*. Bulletin of the Boston Public Library. Issued monthly by Order of the Trustees. Ism. KŐHALMI Béla. = Sz, 13. évf. 1938. 354–355.

⁴⁰ KŐHALMI Béla: *Braun Róbert, a bibliográfus és lexikográfus*. = Sz, 12. évf. 1937. 115–116.

⁴¹ Uo. 116.

Braunt megfosztották referenzasztalától. „Elkövetkezett életében a névtelen munkák — a lexikográfusi, bibliográfusi, lektori munkák — majdnem azt mondtuk, a néger-munka időszaka; ...”⁴² Kóhalmi felsorolja Braun számos névtelen vagy Magyarországon el nem ismert bibliográfiai, lexikográfiai, lektori és szerkesztői munkájának eredményeit: a *Közgazdasági lexikon* megtervezése, szerkesztése és számos cikkének megírása mellett az *Encyclopaedia of Social Science* több nagy cikkét ő írta meg, munkatársa volt a *Társadalmi lexikon*nak, a *Világ lexikon*nak, a *Géniusz lexikon*nak, a *Révai lexikon* pótkötetének, Pikler Blankával elkészítette a hozzáférhető magyar könyvtermés válogatott katalógusát angolul, szerkesztette az Athenaeum jubileumi katalógusát és a Könyvkereskedők Egyesületének 1934-es *Karácsonyi könyvét*.

Kóhalmi Béla *Az Új könyvek könyve*⁴³ c. összeállítását 1937-ben adták ki, újra megkérdezte olvasmányaikról azokat is, akiket korábban, 1918-ban megkérdezett, köztük Jászi Oszkárt. Jászi Oszkár ekkor már második évtizede élt Amerikában, csak levél útján lehetett megkérdezni, a korrektúrát sem tudta időben visszaküldeni, így két hiba csúszott Jászi vallomásába, amelynek javítását *Helyreigazítás*⁴⁴ címen közölte a *Századunk*-ban. A Litván György és Varga F. János által szerkesztett, *Jászi Oszkár publicisztikája*⁴⁵ c. kötetben Jászinak *Az Új könyvek könyvében* megjelent vallomása már a *Századunk*-beli helyreigazítással szerepel.⁴⁶

A teljesség érdekében meg kell említenünk, hogy Kóhalmi Bélának még két könyvismertetése jelent meg a *Századunk* lapjain. Az egyik egy tánc történeti könyvről⁴⁷ szól, a másik Balassa József nyelv-művelő könyvét⁴⁸ mutatja be. Kiemeli Balassának mint a *Magyar Nyelvőr* szerkesztőjének érdemeit: Balassa sokat tett a *Magyar Nyelvőr* lapjain azért, hogy a közönséget érdekelje a szép magyar beszéd.

A *Századunk* az 1930-as években igen veszteségesen működött,⁴⁹ így a közvetlen munkatársak számára a *Századunk*-ban leadott publikáció pénzforrást nem jelentett. Kóhalmi Béla 1934-es hazajövetele után családját a *Rádió Újság* szerkesztésével tartotta fenn 1944-ig, a németek bevonulásáig, akkor a *Rádió Újságot* is beszüntették.⁵⁰

* * *

Kóhalmi Béla is aktívan bekapcsolódott az 1945 március—áprilisában újjáalakult Társadalomtudományi Társaság munkájába.⁵¹ 1945 májusától már

⁴² Uo.

⁴³ KÓHALMI Béla: *Az Új könyvek könyve*. 173 író, művész, tudós vallomása olvasmányairól. Bp. 1937, Gergely R. kiadása. 398 p.

⁴⁴ JÁSZI Oszkár: *Helyreigazítás*. = Sz, 12. évf. 1937. 144.

⁴⁵ *Jászi Oszkár publicisztikája*. Válogatás. Vál., szerk. és jegyz. LITVÁN György, VARGA F. János. Bp. 1982, Magvető K. 590.

⁴⁶ Uo. 439—442.

⁴⁷ HARASZTI Emil: *A tánc története*. A Kincsestár, A Magyar Szemle Társaság Kis Könyvtárának 54. száma. 78. lsm.: KÓHALMI Béla. = Sz, 13. évf. 1938. 232.

⁴⁸ BALASSA József: *A nyelvek élete*. A nagyközönség számára. Bp. 1938, Rózsavölgyi kiad. 266. lsm.: KÓHALMI Béla. = Sz, 13. évf. 1938. 354.

⁴⁹ A *Századunk* 1937—1938-ban komoly anyagi nehézségekkel küzd, a lapot Csécsy finanszírozza, az anyagiak miatt a lap további megjelentetése is veszélybe kerülhet. Lásd: Beke Ödönnek Csécsy Imre. = MTA Kézirattár Ms 4785/468—473.

⁵⁰ Lásd az 1. sz. jegyzetben i. m. 16.

⁵¹ *A Társadalomtudományi Társaság hírei*. = HSz, 35. évf. 1947. 96.

nyilvános előadásokat és ankétokat tartottak. Csécsy Imre tartott bevezető előadást, vázolvva a Társadalomtudományi Társaság múltját és jövő programját. Az előadások sora Erdei Ferenc *A magyar agrárdemokrácia fejlődési lehetőségei* c. előadásával kezdődött. Supka Géza *Német áfium a magyar politikában* címmel tartott előadást, Kóhalmi Béla *Irányított és szabad kutatás* címmel.

Az első ankétot *A beteg néplélek gyógyítása* címen rendezték, előadói közt szerepelt például Kassák Lajos. A második ankét Szent-Györgyi Albert *A tudomány, az egyetem és az Akadémia válságáról* tartott expozejával kezdődött, a hozzászólók közt voltak Keresztury Dezső, Ortutay Gyula, Bibó István és mások. A harmadik ankét tárgya a szociológiai kutatás volt.

A Társadalomtudományi Társaság tagjai folyóiratukat, az új *Huszadik Századot* csak 1947-ben tudták megindítani, s az 1949-ben már meg is szűnt. Az 1945 utáni három évfolyamban Kóhalmi Bélának csak Rácz Gyuláról írt nekrológja⁵² jelent meg. Az újjáalakult Társadalomtudományi Társaság nevében búcsúztatta Rácz Gyulát, a század elején működő Társadalomtudományi Társaság alapító tagját, Pikler Gyula, Jászi Oszkár, Szabó Ervin, Szende Pál, Rónai Zoltán és más, a *Huszadik Század* élvonalába tartozó polgári radikálisok munkatársát.⁵³ Kóhalmi e nekrológja érzékelteti a folytonosságot az 1919 előtti és az 1945-ben újjáalakult Társadalomtudományi Társaság közt, a régi és az új *Huszadik Század* közt (bár Rácz Gyula a Századunknak és az új Huszadik Századnak már nem volt munkatársa).

* * *

A *Századunk* köre a maga szerény lehetőségei közepette — Polgári Radikális Párt és Társadalomtudományi Társaság nélkül — ébren tartotta a polgári radikális szellemet a két világháború közt is. Munkatársi gárdájába rövidebb vagy hosszabb időre be tudta vonni a „kapun kívüli” progresszív társadalomtudósok, szakemberek és művészek egy részét, köztük Erdei Ferencet, Róheim Gézát, Vikár Bélát, József Attilát, Kassák Lajost, Veres Pétert. Az emigrációból hazatérő Kóhalmi Bélát, a Tanácsköztársaság egykori könyvtárügyi népbiztosát, azonnal rendőri felügyelet alá helyezték, így ő is a „kapun kívüli” tudósok számát növelte. Kóhalmi, aki beletartozott a régi *Huszadik Század* körébe is, természetesen számon tartotta és befogadta a *Századunk* köre. A *Századunk* köre „csak” 1918 októberéhez volt hű — ezt tükrözi Kóhalmi *Századunk*beli publicisztikája is —, de a két világháború közt ennek a hűségnek a vállalása is egyre nehezebb feladatot jelentett.

NÉMETH, MÁRTA

Die Publizistik von Béla Kóhalmi in der Zeitschrift *Századunk* (1926—1939) und in der neuen Folge des *Huszadik Század* (1947—1949)

Die Zeitschrift der bürgerlichen Radikalen *Huszadik Század* (Zwanzigstes Jahrhundert, 1900—1919) erschien zwischen den zwei Weltkriegen unter dem Titel *Századunk* (Unseres Jahrhunderts). In den 1930-er Jahren wurde Béla Kóhalmi Mitarbeiter bei *Századunk*. Während der Wirtschaftskrise 1929—1932, auf Grund der ökonomischen Theorie von J.

⁵² KÓHALMI Béla: *Rácz Gyula (1874—1948)*. = HSz, 36. évf. 1948. 453.

⁵³ Rácz Gyula publicisztikája a *Huszadik Század* (1900—1919) lapjain elsősorban a feudális nagybirtokrendszer elleni harcot tükrözi.

M. Keynes und des Studiums der sowjetischen Planwirtschaft wurden einige auch im Kreis von *Századunk* die Anhänger des staatlichen Eingriffes (Jenő Gönczi, Róbert Braun). Kóhalmi, wie die meisten der Glieder des Kreises von *Századunk*, stellt sich auf den Standpunkt des wirtschaftlichen Automatismus. Die politisch-ideologische Artikel von Béla Kóhalmi spiegeln vor allem pazifistische, humanistische und antifaschistische Gedanken wieder. In Gebiet der Kritik der ungarischen Geschichtsschreibung eifert er die Zeitgenossen an, ihre Erinnerungen über die Oktoberrevolution von 1918 niederzuschreiben, und kritisiert er die Geschichtsschreibungsmethode von Gyula Szekfü. Sein Mitgefühl mit den Unterdrückten drückte er auch in zwei Artikeln aus: der eine behandelt die Ereignisse, die die Niederlage der österreichischen Arbeiterbewegung (12–15 Februar 1934) folgten, der andere knüpfte sich an die Artikelserie der Zeitschrift *Magyar Szemle* (Ungarische Revue), die die Lage der 3,5 Millionen ungarischen Agrarproletaren untersuchte. Sein Nekrolog über Braun aus dem Jahre 1937 ist auch heute eine bedeutende Schrift über Robert Braun den Bibliothekar und Bibliograph.

Im Jahre 1945 begann der 1919 eingestellte Geschichtswissenschaftliche Gesellschaft (Társadalomtudományi Társaság) zu funktionieren, 1947 wurde auch ihre Zeitschrift, das neue *Zwanzigste Jahrhundert* in Bewegung gesetzt. Auch Béla Kóhalmi schloss sich der Arbeit der Gesellschaft und des *Zwanzigsten Jahrhunderts* zu.